

Patron

čtvrtletník přátel drobných památek Jizerských hor

4/2016 (27. ročník)

OBSAH VYDÁNÍ PATRON 4/2016

Úvodní slovo	3	Hejnický pomník padlých	19
Divoké příběhy soch z Držkova a Návarova	4	Tajemství dívky z Malého Štolpichu odhaleno	23
Pohnuté osudy kaple svatého Leopolda	13	Obnova památky padlých v Jabloneckých Pasekách	26
Sváteční vycházka ke KK	17	Ze života spolku	27

PF 2017

Foto Herbert Endler

*Výbor Spolku Patron přeje všem svým členům
a příznivcům drobných památek Jizerských hor
vše nejlepší v novém roce 2017.*

Vážení členové a příznivci Spolku Patron

Na titulní straně posledního vydání časopisu Patron v roce 2016 je reprodukce obrazu Aloise Otahala, na níž je zachycena zaniklá podoba návsi v Držkově někdy v roce 1876. To, že na obálce není fotografie, ale malovaný obraz, není náhoda, neboť do dávno minulého Držkova nás zavede hlavní článek tohoto čísla, pojednávající o osudech soch z obce a okolí a z nedalekého Návarova. Pro náš časopis jej napsal držkovský kronikář Jaroslav Hrách. Nezůstaneme ale jen v jižním podhůří Jizerských hor, společně s dalšími autory, mezi nimiž je po mnoha letech i žena, zavítáme i do Bedřichova, Hejnic a za polské hranice.

Shledáváme-li toto vydání letos posledním, nabízí se možnost krátkého ohlédnutí a hodnocení. Letopočet 2016 bude v pomyslné spolkové kronice patřit také k těm úspěšným. Naplánované opravy se většinou podařilo realizovat, obnova Gahlerova kříže byla oceněna v regionu i v zahraničí, a tak není důvod k nespokojenosti. Úspěchy minulých akcí však zavazují, a proto již ve výboru spolku běží diskuse o tom, co realizovat v příštím roce a která oprava bude naší vlajkovou lodí v roce 2017.

Přejeme všem tichou zimu v Jizerských horách.

Výbor Spolku Patron

Foto Jaroslav Hrách

Divoké příběhy soch z Držkova a Návarova

Jaroslav Hrách, kronikář obce Držkov

Původně jsem tímto článkem chtěl uvést na pravou míru jen často zmiňovaný omyl, který již mnozí pisatelé převzali z neověřeného zdroje. Jedná se o přestěhování sochy svatého Jana Nepomuckého, jež stávala na pilíři dvouobloukového kamenného mostu přes Kamenici v Návarově, a o její druhotné umístění. Když jsem se však na toto téma podíval podrobněji, nedalo mi, abych se nezmínil i o dalších sochách, které se v katastru Návarova a Držkova nacházejí. Zdrojem mi byly rukopisné Kroniky statku Navarova¹ I. a II. díl, sepsané v roce 1929 Ing. Vilémem Vaníčkem; farní kronika držkovská; fotografie z osobního fondu Antonína Dubského ze Bzí u Železného Brodu, fotografa a dopisovatele prvorepublikových a protektorátních časopisů. Jmenované zdroje jsou dnes uloženy v SOKa v Jablonci nad Nisou.

Starý most přes Kamenici v Návarově se sochou sv. Jana Nepomuckého

- 1 Návarov byl dříve pouze Navarovem; Vilém Vaníček, majitel statku a nadšený badatel o jeho minulosti, lpě na tradici, neuznal prvorepublikové pojmenování Návarov a nazval svou práci Kronikou statku Navarova a v textu všude důsledně užíval tohoto tvaru. Já, ač mu dávám plně za pravdu, nevidá důvod proč nahrazovat zavedená jména novotvory, musím se držet platného úředního pojmenování osady.

Nejprve tedy o svatém Janovi z mostu: podle Vaníčkova zjištění byl most vystavěn v roce 1766, sochu svatého Jana Nepomuckého k jeho okrášení a ochraně věnoval zámožný zásadský rychtář Jan Šourek, člověk scestovalý a bohabojný. Svatý Jan shlížel ze svého místa na procházející a projíždějící 161 let. V roce 1927 byl hrubě poškozen střelbou jílowských myslivců, kteří se v dobré náladě po honu a večeři vraceli z nedaleké hospody domů. Starší fotografie nejsou nikdy detailním záběrem na sochu, zobrazují most jako celek. Po roce 1927 je jasné, proč se u sochy nikdo nefotil, i když Návarov byl častým cílem procházek držkovských občanů a oblíbeným místem fotografa Aloise Otahala mladšího. Teprve nález fotografie Antonína Dubského, jehož pozůstalost do archivu odevzdal jeho vnuk v roce 2006, ukazuje rozsah poničení sochy.

Detail poškozené sochy, foto A. Dubský

Zásadní opravy mostu probíhaly již před první světovou válkou, kdy byl podbetonován vodou podemletý středový pilíř. Tyto opravy probíhaly ještě v režii velkostatku, kterému most i s korytem Kamenice náležel. Po dostavbě okresní silnice v úseku Machlov k návarovskému mostu, připadla v roce 1909 polovina mostu tehdejšímu železnobrodskému okresu. O druhou polovinu mostu přišel jeho dosavadní majitel v roce 1915, kdy byla dostavěna silnice od mostu k zámku, jejímž zřizovatelem byl okres Vysoké nad Jizerou. V roce 1922 byla na „železnobrodském“ oblouku odstraněna výplň až na klenbu a na kamenný oblouk byla napěchována 20 cm silná vrstva

betonu. V roce 1928 se tu kvůli svislé trhlině ve středovém pilíři na straně po vodě sešla odborná komise, která rozhodla zakázat jízdu automobilů přes most. Jezdilo se však vesele dál, nebylo nikoho, kdo by řidiče krotil.

Sv. Jan z návratovského zámku na mostě přes Kamenici nikdy nestál

Asi v roce 1946, podle jiných zdrojů snad až 1949, byl vedle starého mostu postaven v rámci pomoci UNRRA provizorní železný most s dřevěnou mostovkou, který dosloužil až v roce 2014. Jeho výstavba znamenala konec jakékoliv údržby starého mostu. Ten byl vyhledáván umělci pro svůj archaický vzhled a pro léty zdeformované oblouky kleneb. Svou inspiraci tu našli malíři a grafici Rada, Vik, Vorlíček, z fotografů Hilger, Otahal a mnoho dalších. Z některých fotografií je zřejmé, že socha svatého Jana byla sejmuta v době, kdy měl most ještě celou vozovku. Jelikož nejprve spadl jen jeden z oblouků, byl sv. Jan přemístěn ke vchodu do fary v Držkově. Informace o tom, kdy se tak stalo, se opět rozcházejí o několik let (1949–1954). Zda měla socha již tehdy betonem domodelovanou hlavu a horní rameno kříže, nebo zda se tak stalo až u fary, není jisté. Na snímcích z padesátých let 20. století sv. Jan hlavu má. To byla již fara bez kněze a sloužila jako nájemní byty – farnost byla spravována ze Bzí.

V rámci opravy fasády na objektu byla svatojánská socha přesunuta k vnitřní straně branky do bývalé farské zahrady. Zde stála až do roku 2003, kdy byla fara v havarijním stavu prodána i s pozemkem majitelům firmy Technosklo, která měla do té doby v pronájmu bývalé stáje a užívala je jako sklady. Následně byla fara, jejíž přízemní klenuté prostory dala postavit v roce 1676 návarovská patronka Maria Angela z Nounclu, zbořena. Dnes je na jejím místě parkoviště pro zaměstnance Technoskla. Před tímto převodem byl svatý Jan a dvě blíže neurčené sochy světců ze zahradní branky přeneseny do kostela svatého Bartoloměje, kde se nacházejí dodnes.

Socha svatého Jana Nepomuckého, která dnes stojí na nádvoří zámku v Návarově, je často mylně považována za onu sochu z mostu. Předtím vždy stála mezi lípami před zámkem, v ohybu silnice od Držkova do Lhotky a byla sem přesunuta kolem roku 2000 v souvislosti s krádežemi mnoha soch v okolí. Vaníček ji v roce 1929 popisuje následovně:

„...stojí mezi čtyřmi lípami s uraženou levou rukou a nápisem I. P. V. E. 1733². Svěcena byla až o deset let později a tehdy již stála mezi lípami, byly tedy staré nejméně 186 let.“

Při staré cestě od mostu k zámku stála v zatáčce za skálou socha svatého Antonína Paduánského. V tom místě přetíná starou cestu silnice z roku 1915. O této soše

Bývalá branka se sochami u držkovské fary

² Joachim Philipp von Ehrenburg, s vročením pořízení sochy a ehrenburským erbem na podstavci.

Od kaple Nejsvětější Trojice je výhled k pohraničním horám

cené roku 1725, postavené na křižovatce cest od Návarova do Držkova a od Radčic k Zásadě či Hamrskům. Sem chodila procesí věřících o svátku Božího těla pravidelně až do roku 1950 a pak již jen sporadicky v průběhu padesátých a šedesátých let 20. století. Kněz sloužil mši u malého oltáříku v kapličce. V období normalizace byl tento způsob oslavy svátku omezen pouze na vnitřek farního kostela a věřící se po vsi nemohli projevovat.

Blíže ke vsi, na obecní pastvině při těžce cestě, byla vyzdvížena socha svatého Františka z červeného pískovce. Podstavec je ozdoben mělkými reliéfy s náboženskými výjevy. Památka svým provedením spadá do období 1820–1840, rozhodně na indikační

psal Viktor Dyk, „že vítala příchod zí do Navarova“. Jedná se o figuru světce na kvadratickém podstavci, ozdobeném iniciálami A. F. V. E.³, letopočtem 1754 a erbem baronů Hildprantů von Ottenhausen. Podle Josefa V. Scheybala snad pochází z rukou sochařů otce a syna Chládků z Turnova. Jelikož se na soše „cvičil bohapustý dorost v házení kamenem“, přestěhoval ji Vilém Vaníček do parku k ohradní zdi, protilehlé k ose zámku, před bývalou zadní stěnu kašny vedle altánu. Sochu opravil cementem „takže dnes to není znáti vůbec, kde byla zurážená“.

Držkov se dočkal poměrně bohaté sochařské výzdoby díky svému titulu farní osady. V roce 1786 tu stálo 60 domů (Schaller), jejichž počet stoupl do roku 1834 na 89 s 697 obyvateli, kolatura však byla rozsáhlá, bylo zde 4559 přífařených (Sommer).

Lidé přicházející od Návarova se nejprve zastavovali u kamenné klenuté kapličky Nejsvětější Trojice, vysvě-

3 Anna Franziska von Ehrenburg, rozená Hildprant von Ottenhausen.

skice k mapě stabilního katastru z roku 1842 je již zakreslena. Počátkem 20. století byla okrášlena dvěma lípami, které časem způsobily naklonění sochy. V minulosti byla již jednou narovnána, posledního srovnání, respektive opětovného vztyčení na nově vybudovaném pevném základu, se dočkala v roce 2013, a to díky zdejším pánům Čížkovi, Korábovi a Dörndorferovi.

Nebyla to ale jediná socha svatého Františka v Držkově. Další, o něco neumělejší, ovšem svým způsobem také půvabná, stála na zdejším hřbitově na jednom z náhrobků. Lebka v jeho ruce naháněla před první světovou válkou hrůzu vnoučatům paní Pavlatové z chaloupky č. p. 11 pod kostelem. Ze svých lůžek se děti dívaly před usnutím okénkem ke hřbitovu právě na Františka. Tato socha, pocházející asi z padesátých let 19. století, se do dnešních dnů nedochovala a je známa jen ze snímku Antonína Dubského, který tu pořídil před rokem 1937, a z vyprávění Františky Berntové, rozené Polmanové (1903–1997).

Pískovcová socha Anděla Strážce byla významnou památkou lidového umění. K okrášení obce jí věnoval svým farníkům páter Daniel Metelka (1719–1785) v roce 1778. Na vysokém soklu s reliéfem proroka Daniela v jámě lvové stál Anděl Strážce, nabádající malé dítko k opatrnosti. Tvůrcem sochy byl podle Josefa V. Scheybala opět Jan Chládek z turnovské sochařské dílny Černovických. Socha nejprve stála na farském pozemku v místech, kde od sedmdesátých let předminulého století stojí Polmanův hostinec. V roce 1859 byla sešlá socha přestěhována před kostel, blíže vchodu do sakristie.

Pískovcová socha Anděla Strážce z roku 1778 byla v roce 2000 ukradena. Od té doby je nezvěstná.

Svatojánská kaplička u silnice na Zásadu

ce při silnici k Zásadě také není přesně známo. Není snad ani památkově chráněna, neboť byla již vícekrát, a to již před I. světovou válkou, poničena. Dobu vzniku můžeme odhadnout pouze z toho, že objekt je zachycen v mapě I. vojenského mapování, které v Čechách proběhlo v letech 1764–1767. Bude tedy starší této doby. Za mého mládí vypadala kaplička neutěšeně, stará kovaná mříž byla polámaná, uvnitř na zemi leželo bezhlavé Janovo torzo a modrá výmalba výklenku, ozdobená zlatými hvězdičkami, nebyla již téměř patrná. Teprve po roce 1990 byla kaplička opravena, opatřena novou mříží a Janovi domodelována nová hlava. Výmalba již nebyla obnovena a výklenek byl vybílen. V roce 2000, o něco později než Anděla Strážce, vypravily ruce nenechavců na nedobrovolnou cestu také tohoto svatého. Při jejich manipulaci se sochou došlo k nalomení dodělané hlavy a předmět se stal pro další prodej neupotřebitelným. V tomto stavu byla socha nalezena policií.

Za peníze získané prodejem staré lípy od kostela byla nákladem 30 zlatých rakouského čísla opravena a nově obarvena. Zrušením starého hřbitova získalo toto místo novou funkci centra obce. Od roku 1870 se tu konaly trhy a začalo se tu říkat *Na náměstí*. Však kolem stály kostel, fara, škola a čtyři hostince. Mezi léty 1904 a 1908 byla vybudována zeď mezi hostinci č. p. 10 a č. p. 90 a svažitě „náměstí“ bylo vyrovnáno. Přitom byl Anděl Strážce přesunut do rohu mezi kostelní věží a lodí a vysazeny u něho po stranách dvě túje. Tak tu držel stráž až do jedné noci roku 2000, kdy byl neznámými zloději ukraden a zřejmě skončil za hranicemi naší republiky.

Stáří sochy svatého Jana Nepomuckého ve výklenkové kapličce

Přivezla se do Držkova, chvíli stála v kostele, kde bylo poškození opraveno Janem Strnadem z Jablonce nad Nisou a pak byla vrácena do kapličky.

Nyní se již jen zkráceně zmíním o dalších sochařských památkách v obci:

U kostela svatého Bartoloměje stojí na pilířích hřbitovní brány dvě sochy. Jednou z nich je svatý Pavel. Zhruba před 15 lety spadl na hřbitov při nárazu vozu havarujícího do pilíře. Naštěstí se nepoškodil a byl vrácen na své místo. Druhá představuje zemského patrona svatého Václava, ta je ovšem poničená, chybí jí hlava. Obě byly vytvořeny jen pro pohled z předu, záda soch nejsou vypracována, ale jen zhruba naplocho otesána. Stály zřejmě původně u zdi

nebo ve výklencích. Uvnitř kostela se ještě nacházejí dvě již zmíněné sochy z branky do farské zahrady. Všechny tyto čtyři sochy pocházejí nejméně z 18. století a byly součástí areálu původního barokního kostela svatého Bartoloměje, vystavěného roku 1670 a zbořeného kvůli rozšíření v roce 1854.

V obvodu hřbitova stojí ještě za zmínku socha žehnajícího Krista, zdobící náhrobek rolníka Petra Kopala z Jílového, z roku 1860. Sokl pomníku pod sochou je zdoben dvěma reliéfy se světci, z nichž na čele je křestní patron nebožtíkův, svatý Petr. Petr Kopal z Jílového č. p. 40 zemřel podle matričního záznamu 6. března 1860 ve stáří 62 let⁴. Údaje na pomníku se rozcházejí s matrikou pouze v udaném stáří Petra Kopala. Ve vsazené břidlicové tabulce je uveden věk 65 let.

Plastika truchlící ženy v kostele sv. Bartoloměje

4 OA Litoměřice, sbírka matrik FÚ Držkov, signatura L 33/20, strana 156.

Svatého Petra jako svého patrona si nechal vytesat na pískovcový sokl pro kovový kříž s plechovými korpusy Krista a dvou světců či světic také Petr Šimůnek, sedlák a rychtář v Držkově č. p. 56. Kříž postavil na svém pozemku v roce 1826. V osmdesátých letech 20. století jsem jej zdokumentoval před starou stodolou při bývalé jízdě do Plavů. Před zbořením stodoly v roce 1993 byl Šimůnkovými dědici rozebrán a zakrátko znovu postaven vedle bývalé Šimůnkovy brusírny, přestavěné na obytný dům č. p. 55, kde stojí dosud.

Poněkud výjimečnou ze všech těchto soch, které lze společně označit jako artefakty lidového sochařství, je náhrobní plastika Truchlící ženy s dítětem, která dnes stojí v síni pod věží držkovského kostela. Jedná se o empírovou pískovcovou sochu, kterou na hrob svého zemřelého manžela Johanna von Ehrenburg nechala umístit jeho pozůstalá vdova Babette, znovu provdaná von Khuenburg. V roce 1808 dala vystavět vedle kostela v obvodu původního hřbitova směrem do návsi novou zděnou hrobku s nadzemní čtyřbokou kaplí se zaoblenými nárožími. Kaple byla zasvěcena svatému Janu Křtiteli. Uvnitř se nalézal oltář s oltářním obrazem, sedátka pro věřící, kamenná deska kryjící vstup do krypty a pomník s epitafní deskou. Vchod byl chráněn kovovými dveřmi a snad i mříží. Nad vchodem byl zazděn pískovcový erb Ehrenburgů.

Jelikož půdorysné rozměry kaple odpovídaly půdorysu kostelní věže, ale zdi nemusely mít tutéž tloušťku, byl prostor v kapli větší, než je vstupní síň pod kostelní věží. Kaple byla kryta stanovou šindelovou střechou. Snad měla i věžičku, ta je však známá jen z pozdějších rekonstrukčních kreseb Aloise Otahala. Protože majitelé nedbali o údržbu, stav kaple byl již v šedesátých letech 19. století žalostný. Po prodeji Návarova v roce 1873 již dědicové vůbec neměli zájem kapli opravit a obec držkovská získala od c. k. úřadů povolení kapli strhnout. Došlo k tomu ve dnech 17. – 23. července 1880. Na hřbitově byl sklenut nový pohřební sklípek, po vykonání obřadů v kostele se zádušní mši za Ehrenburgy byla rakev s ostatky všeho, co bylo ve staré kryptě nalezeno, uložena do hrobky a zakryta kamenem, který předtím kryl vstup do krypty v kapli svatojánské. Vedle pak postaven pomník s Truchlící ženou a dítětem.

Pískovcový erb Ehrenburgů odvezl z Držkova v roce 1927 patron kostela Ing. Vilém Vaníček do Návarova a dal jej zazdít do venkovní zdi zámecké kaple Nanebevzetí Páně. Socha Truchlící ženy stála na hřbitově asi do roku 1937 a za faráře Stanislava Kolka byla jako památka umístěna na své současné místo v síni pod věží.

Pohnuté osudy kaple svatého Leopolda

Otokar Simm

Při pohledu z rozhledny na Smrku nebo z Jizerského Stohu snadno rozpoznáme, že nejsevernější výběžky Jizerských hor tvoří polský Kamenický hřbet. Dále na severu pak můžeme spatřit jednotlivé nižší pahorky a krátká pásma, která jsou součástí Jizerské pahorkatiny, polsky zvané Pogórze Izerskie. V Čechách, ve Frýdlantském výběžku, je tento geomorfologický celek znám jako Frýdlantská pahorkatina. Nejvyšším, leč zcela plochým vrcholem polské části je s 502 metry zalesněná Wojkowa, nacházející se poblíž obce Giebułtów (dříve Gebhardsdorf).

Kaple sv. Leopolda v prosinci 2005

Mezi městy Mirsk (Friedeberg) a Gryfów Śląski (Greiffenberg) se táhne krátký hřbet, v němž nejvýraznější je čedičový vrch s rozsáhlou zříceninou hradu Gryf (Greiffenstein, 423 m). Ten rozeznáme i z výše zmíněných vyhlídkových míst. Je to i jediný vrchol celého pásma, který je v současnosti pojmenován (na některých mapách i jako Zamkowa Góra). V podhradí se nachází starobylá ves Proszówka (Gräflich Neundorf).

Poněkud zdlouhavý úvod jsem zařadil proto, že nad opačným koncem Proszówki se nachází velkolepý vyhlídkový bod s půvabnou kaplí sv. Leopolda a sv. Anny. Nabízí se nám odtud zejména pohled na severní svahy Jizerských hor i Krkonoš, od Smrku až po Sněžku. Od silnice, kde se dá zaparkovat, sem dojdeme za pouhých 15 minut. A právě sem chci čtenáře pozvat.

Kaple sv. Leopolda má značně pohnutý osud. Postavit ji dal majitel okolních pozemků, hrabě Christoph Leopold Schaffgotsch (1623–1703) roku 1666; některé prameny ale uvádějí, že se tak mělo stát již v roce 1657 a snad na místě starší kaple.

Na směrovce v obci Proszówka nenajdeme kapli sv. Leopolda, ale sv. Anny

Jejím patronem se stal sv. Leopold a 6. června 1666 ji vysvětil vratislavský biskup. Zdá se být nepochybné, že patron byl zvolen s ohledem na donátora stavby.

Návrší s kaplí se stalo místem setkávání okolního lidu. To prý bylo kapli osudné za svatojánské noci v roce 1779, kdy na ni přeskočil oheň z rozdělané vattr. Na informační tabuli přímo u kaple je však zničení připsáno již událostem sedmileté války (1756–1763), kdy se zde měla nacházet pozorovatelná. Prameny se nakonec shodují v tom, že v roce 1780 nechal hrabě Johann Nepomuk Schaffgotsch (1732–1808) poničenou kapli strhnout a na jejím místě dal postavit novou. Byla zbudována v pozdně barokním slohu, jehož podobu má dodnes.

V noci na 24. června 1793 se do Leopoldovy kaple vlámal jakýsi zlodějíček z Krummhübelu (dnešní Karpacze), který ji vyloupil. Ve větším ohrožení se ale

Kámen připomínající cestu budoucího papeže Karola Wojtyły v roce 1956

ocitla za napoleonských válek, když se v srpnu 1813 usadilo v její blízkosti vojsko francouzského generála Philiberta Fressineta.

Další nebezpečí pro kapli představoval kamenolom, který si v její těsné blízkosti v roce 1840 otevřel místní sedlák Georg Schalz (Schulz?). Naštěstí netrvala těžba kamene příliš dlouho, pozůstatky lomu jsou však patrné dodnes. V létě 1849 bylo díky Schaffgotschům přistoupeno k renovaci kaple a 26. září byl na její střeše upevněn i nový kříž. Ve střešní klenbě byly při té příležitosti uloženy dokumenty s důležitými daty.

Tragickým se nejen pro kapli sv. Leopolda stalo období po roce 1945. Původní německé obyvatelstvo bylo vyhnáno, majetek Schaffgotschů byl vyvlastněn a kaple byla vypleněna a změnila se v ruinu. Tento stav trval až do 60. let minulého století, kdy se o obnovu zasadil gryfowský farář Rudolf Ujda spolu s knězem Józefem Frącem. Uvnitř se nyní nachází sádrová soška sv. Anny a v neděli po svatoanenském svátku (26. července) je zde každoročně sloužena poutní mše.

Ke kapličce se váže i drobná pověst o ztraceném snubním prstenu. Kryštof (výše Christoph) chtěl své mladé ženě Agnes ukázat své rozsáhlé a bohaté panství, a proto ji dovedl na vyhlídkové návrší nedaleko greiffensteinského zámku. Jenže nešťastná náhoda chtěla, že během vycházky ztratil svůj prstýnek a marně ho pak hledali. Prý se to stalo v roce 1656. O to větší byla jejich radost, když byla zlatá obroučka na jaře příštího roku opět nalezena. Pověst praví, že ji našla malá myška. Vděčný Leopold se proto rozhodl postavit na místě nálezu kapli. Krátké vyprávění o ztraceném prstenu najdeme i v knize Evy Koudelkové *Pověsti z kraje sklářů*.

Návrší s kaplí sv. Leopolda jsme poprvé navštívili v prosinci 2005. Bylo mrazivé počasí bez rozhledů a možná i proto se nám kaple zdála být poněkud zašlá. Tím radostnější byl náš letošní návrat. Za srpnového podvečera s dalekou viditelností kaple už z povzdálí bělostně svítila. V současnosti je zasvěcena též sv. Anně a nedávno byla pohledně obnovena.

Nyní tudy prochází i cyklistický Dolnośląski Szlak Papieski (Dolnoslezská papežská cesta). V roce 1956 se budoucí papež Karol Wojtyła vydal mezi 1. – 5. září spolu se čtyřmi přáteli na kolech na dlouhou vyjížďku z Bolesławce do Świdnice. Do Proszówki dorazili 2. září, což připomíná pískovcový pamětní kámen s vyznačením jmen účastníků a jejich trasy. Byl odhalen počátkem srpna 2009 a požehnal mu farář Krzysztof Kurzeja.

Teď už zbývá jen popřát každému, kdo poznává rád hezká místa a jejich historii, šťastnou cestu.

Sváteční vycházka ke KK

Markéta Miklasová

TGIF, alias *Thanks God It's Friday*, jak říkají anglofilové. Ten dnešní pátek je navíc jako každý náš 28. říjen posvěcen státním volnem. Když se k tomu sejde i nečekané osvobození od podzimních chalupářských prací, co udělat jiného s volným časem, než vyrazit ven a nejlíp do krásných Jizerek. Nebude to sice celodenní putování, ale hned přichází nápad, který pomníček do vycházky takříkajíc vrazit – mám moc ráda Klogertův kámen, snad pro tu jeho starobylost, vždyť je to údajně nejstarší známý pomníček v Jizerkách. Takže okruh je rychle vymezen a startuji.

První moje zastávka ale patří každoročnímu setkání skautů v Lidových sadech u Kamene vítězů s krásnou zlatou lilií, kam sice dorazím se zpožděním, ale přece. Je to mimochodem taky pomníček – nebo spíš pomník, byť mnoho let opomíjený. Ale jak zaznělo na setkání z úst Vezíra, český skauting nikdy nezažil souvislých 26 let legálního fungování, tak jako od tzv. sametové revoluce. A i já, coby pouhá matka vlčete, mu držím palce a všichni skautští vůdci mají můj obdiv. Zhlédla jsem tedy slavnostní

Klogertův kámen 16. května 1960 tak, jak ho vyfotografoval Miloslav Nevrlý

Takto vypadal Klogertův kámen 28. října 2016

Se smíchem volám, že mi zkazili hledačku. A kámen tu stojí, malý a krásně tajemný, s křížem a pradávným letopočtem.

Pokračuji po pěšině a na křižovatce se zelenou značkou se rozhodnu vynechat tentokrát Stammela, místo toho se před mostem vydám doleva pěšinkou podél Černé Nisy. Chci najít Valhalu – jeskyni, která už je i v turistické mapě a já u ní nikdy nebyla. Je z toho ale jen pár hříbků a obhlédnutých balvanů, z nichž žádný nevypadá jako jeskynní. Tak snad někdy příště. Ještě cestou k rudolfovske elektrárně ochutnávám vodu z pramene, který letos pořád tekł, přece jen se snad vodní bilance zlepšila. A na zastávce autobusu spíchnu tenhle svůj příběh. Jen tak z čiré radosti...

oceňování oldskautů a oldskau-tek, a když byly medaile syrinx a další ceny za celoživotní přínos českému skautingu rozdány, vyrazím dál směrem ke Strážnímu buku. Odskočím mrknout na destičku zastřeleného Erwina Löwyho a přes Českou chalupu mažu na Maliník.

Ranní slibně se modrající nebe a příslib slunce je sice fuč, ale podzimně vyšňořené listnáče září a vnáší jas do lesů i mlhy, která mě obklopuje. Prý rostou houby – říkali v rádiu – takže lesy se dost hemží houbaři. Co se dá dělat, samota, kterou mám ráda, to není, ale s davy motajícími se horami za krásných dní se to naštěstí srovnat nedá. Ze sedla Maliník sejdu na silničku, až přijdu k levé odbočce na lesní pěšinu. Těším se na trochu hledání, už je to dost dlouho, kdy jsem u kamene byla naposledy. Ale než se stihnu rozkoukat, z lesa se ozve: „Jestli hledáte TEN KÁMEN, tak je tady!“

Hejnický pomník padlých

Jan Heinzl

Běh dějin je překrýván stále novými událostmi, které se v čase stávají příběhy minulosti. Člověk se rodí, umírá a zapomíná. Tento řád nám dává sílu „jít dál“, nicméně současně vyvolává potřebu události uchovávat, a to nejen k připomínce, ale i pro poučení.

Hejnický Háj hrdinů na dobové pohlednici ze sbírky Petra Kurtina

Náš příběh se začal psát o letnicích roku 1927. Pokud se ptáte, co jsou letnice, případně na které datum tehdy připadly, mohu prozradit, že tento křesťanský svátek seslání Ducha svatého je slaven padesát dní po Velikonocích, a v roce 1927 připadl na 5., respektive 6. června. V Hejnicích bylo již vše připraveno k nedělnímu odhalení pomníku padlých v doposud nejhroživějším světovém konfliktu, ve Velké válce. Pro instalaci celkem rozlehlého památníku byl vybrán prostor mezi někdejší hotelem Scholz (Perun) a budovou obecné školy (nyní fitness centrum). Jednalo se o místo nejstaršího hejnického hřbitova, který svému účelu nesloužil již několik desetiletí. Důstojnému památníku v podobě mohutného žulového bloku dominovala postava truchlící plačící matky a nápis *Heimatlank* (dík vlasti). Po obou stranách

*Centrální část památníku, pohlednice
ze sbírky Petra Kurtina*

níciích se však stal předmětem národnostního sporu mezi Němci a Čechy, který se do obecné paměti zapsal tak silně, že z části zapříčinil i barbarskou zkázu pomníku nedlouho po skončení druhé světové války.

Co se tehdy stalo? S odstupem 90 let působí celý příběh, popsáný v kronice hejnického Sokola, netaktně, trucovitě, neuctivě a výrazně politicky. Dobře však zapadá do celkového obrazu vyhrocujícího se stýkání a potýkání Čechů a Němců v českých zemích.

O Vánocích roku 1926 se členové hejnického Sokola domluvili na pořádání slavnosti se zájezdem Sokola z pražských Vinohrad. O necelé dva měsíce později byl zájezd dle předpisů nahlášen na okresním hejtmanskví ve Frýdlantu, kde však bylo

žulového monumentu stály nižší, symbolické náhrobní kameny, nesoucí letopočty, jména padlých a nezvěstných hejnických a ferdinandovských mužů, kterých bylo více než osmdesát. Jak se traduje, byl autorem pomníku vídeňský kamenosochař a rodák z Luhy (Raspenavy) Heinrich Karl Scholz (1880–1937). Jeho díla je možné obdivovat nejen v areálu hejnického chrámu, ale i ve Frýdlantu (socha Albrechta z Valdštejna), Raspenavě, Liberci, Duchcově, Vídni či New Yorku. Plánované uctění památky bylo dle přání organizátorů spojeno i se setkáním válečných veteránů v roce 1918 zaniklého c. a k. 94. pěšího pluku. Ten byl doplňován zdejšími muži a v jeho uniformě jich také nejvíce sloužilo a padlo.

Celkem běžný smuteční akt se ve 20., ale i 30. letech minulého století odehrával snad v každé obci mladého Československa. V Hej-

Sokolům sděleno, že na tento termín je již ohlášeno odhalení pomníku padlých a setkání veteránů c. a k. 94. pěšího pluku. Reakci na tuto skutečnost zachytil autor sokolské kroniky František Koubek takto:

„Řešení nebylo jednoduché. Nesporné bylo, že němečtí váleční vysloužilci si zadali termín letnic dříve, než byl ohlášen sokolský zájezd, ale naproti tomu jednodenní zájezd Sokola z Prahy v jiný termín byl časově vyloučen, takže jiné datum zájezdu prakticky nepřicházelo v úvahu.“

V duchu slov kronikáře se rozhořel mezi hejnickými Sokoly a veterány spor, který od února do května roku 1927 charakterizoval boj o povolení, respektive zakázání jedné či druhé akce. Na jedné straně pieta za mrtvé syny zdejších, na té druhé radostné setkání s průvodem i hudbou a cvičení Sokolů. Obě akce měly být hojně navštěvované, což při velikosti Hejnic nemohlo dopadnout dobře.

Celý konflikt se dokonce dostal až na půdu poslaneckou. A výsledek? Střídané povolování a zakazování jednoho či druhého podniku nakonec skončilo povolením obou akcí. O pořádek se měly postarat policejní posily z Turnova, Semil a Mladé Boleslavi. Samotný průběh obou „slavností“ byl doprovázen verbálními protesty Němců a k radosti Sokolů i jejich zájmem o „české“ cvičení, i mediálním ohlasem, který nakonec přispěl k uchování letnic 1927 v paměti celé generace.

Nedlouho po skončení druhé světové války se Hejnice výrazně proměnily. Divoké vyhánění německého obyvatelstva vystřídal jejich organizovaný odsun. V tomto období také upoutal pozornost nově usazeného obyvatelstva pomník padlých v první světové válce. Ač tehdy ještě skryt za zděnými prodejními stánky, byl v očích mnoha obyvatel symbolem „surového“ němectví a připomínkou národnostního konfliktu. Nad skutečným významem pomníku tehdy nikdo nepřemýšlel. Ani fakt, že mezi padlými byla i jména česká nebo bratr hejnického lékaře židovského původu nezabránil jeho odstranění a následnému rozbití na dlažební kostky. Vrcholem dehonestace památky padlých bylo použití kostek k předláždění prostranství před starou budovou dnešní základní školy. Dlaždič dokonce původ materiálu přiznal, a to tak, že torza jmen padlých hejnických mužů bylo možné do léta 2016, kdy bylo místo opět předlážďeno, přechíst.

Osud hejnického pomníku padlých není v českých zemích ničím výjimečný. Zejména v oblastech obývaných do let 1945–46 českými Němci se tyto památky na mrtvé rakouské vojáky císařské a královské armády staly zástupnými symboly pro zúčtování s Němci v Čechách. S odstupem mnoha desetiletí se v řadě obcí rodí vůle poválečné

Požehnání provizorního pomníku v hejnické bazilice, foto Jana Rotterová

běsnění odčinit a pomníky, jako symbol úcty k zemřelým předkům, obnovit. V letech, kdy si připomínáme 100 let od tzv. Velké války, byl obnoven pomník padlých a nezvěstných také v Hejnicích. Ve své provizorní podobě však nestanul na svém původním místě, nýbrž v boční kapli s oltářem sv. Antonína hejnického chrámu. Jeho podoba, prostý březový kříž s tabulí se jmény, vychází ze zdejší tradice, kdy byl v průběhu válek 20. věku každému hejnickému muži prostý březový kříž v kostele či u pomníku padlých postaven.

Příležitost k požehnání kříže byla v sobotu 26. listopadu 2016, v rámci mše svaté pod mottem *Viribus Unitis*. Sloužena byla k připomínce 100. výročí smrti rakouského císaře a českého krále Františka Josefa I. a 100. výročí od nástupu na rakouský císařsko-královský trůn Karla I. Hejnice si tak důstojně připomněly své padlé.

Kříž pro oběti první světové války z Hejnic a Ferdinandova vznikl díky spolku Frýdlantsko, Zámeckému pivovaru Frýdlant, Petru Bímovi, Jiřímu Jelínkovi a Ondřejovi Jiřounkovi. Zvláštní poděkování patří hejnickému faráři P. Pavlu Andřovi, Václavu Vackovi, členům c. a k. 28. pěšího pluku „Pražské děti“ a manželům Nině a Milanu Novákovým z Brandýsa nad Labem.

Tajemství dívky z Malého Štolpichu odhaleno

Bohumil Horáček

V minulém čísle časopisu Patron jsme otiskli článek Herberta Endlera (Patron 2016/3 str. 12) o nových svatých obrazech v údolí Malého Štolpichu a o instalaci sošky Panny Marie do výklenku, kde byl po více než dvě desetiletí umístěn obrázek „neznámé dívky s křížem“. Jiří Růžička ze spolku *Ferdinandov sobě*, o něm při popisu obnovy obrázků uvádí:

Z výklenku ve skále byl sejmут zkorodovaný obrázek dívky s křížem, který sem před rokem 1989 kdosi instaloval, byl zrestaurován, zavěšen na strom u Mlýnského kamene a do skalního výklenku se vrátila Panna Maria.

Ani on, ani Herbert Endler, si netroufli původ a smysl obrázku blíže definovat. Byli jsme proto velmi mile potěšeni a překvapeni, když na adresu Spolku Patron nezávisle na sobě dorazily ohlasy na tento článek. Navzájem se doplňují a zároveň upřesňují, kdo, kdy a proč byl na obrázku vymalován. S radostí tedy oba dopisy přetiskujeme:

Dobrý den,

se zájmem jsem si přečetl článek Herberta Endlera o nových svatých na Nové poutní cestě v posledním Patronu. Těší mě, že Vám mohu posloužit informací. Neznámá dívka z výklenku, kde je dnes soška Panenky Marie, byla namalovaná kamarádem Frýgem – je to Svatá Helena, malovaná podle fotky dřevěné plastiky sv. Heleny ze zámku Karlova Koruna.

Přátelé Frýgo a Petty s novým obrázkem sv. Heleny

Instalace obrázku do výklenku ve skále

to bezpečně, já ji totiž maloval. Jako vzor mi posloužila fotografie dřevěné plastiky sv. Heleny ze zámku Karlova Koruna. Jen obličej má mé kamarádky Petry. Verše jsou ze seriálu Proti větru.

Nápad na umístění obrázku vznikl při našich častých výpravách do Malého Štolpichu někdy z jara 1994. Kamarád Petty vyrobil, mimochodem příšerně těžkou, desku z kotlářského plechu, já namaloval obrázek a společně jsme ho umístili do niky o víkendu 28. – 30. listopadu 1994. Poté velmi často svítila nočním poutníkům na cestu u obrázku svíčka. Po letech se občas objevil nesmělý návrh, že by již značně vybledlý obrázek chtěl obnovit, ale nějak se nedostával čas.

Tímto bych rád poděkoval spolku Ferdinandov sobě za velmi zdařilou obnovu obrázku. Trochu mě mrzí, že opustil své místo na skále, kde pro nás měl poněkud nostalgický

Na místo byla pověšena o víkendu 28. – 30. listopadu 1994. Citát je ústředním mottem třináctidílného australského seriálu Proti větru, který běžel od 20. května 1988 v československé televizi. Obrázek je příspěvkem jizerskohorských trempů horám.

Děkujeme Ferdinandovákům za restauraci (obrázku, ale za Cimpla a Tetřeva taky). Za měsíc vyrážíme do těchhle míst, tak se rádi podíváme na jejich počín.

Za jizerskohorské trempstvo střední generace

Bedla

Druhý dopis pochází přímo od autora obrázku sv. Heleny:

Zdravím Patrony,

rád bych doplnil informace k obrázku „dívka s křížem“. Obrázek má znázorňovat sv. Helenu. Vím

význam, ale jsem rád, že našel své nové místo a snad tam vydrží dalších 22 let.

Přeji hodně zdaru do další pomníčkářské práce.

Frýgo

Děkujeme tedy Bedlovi a Frýgovi za vysvětlení, další tajemství v Jizerských horách je vysvětleno. Obrázek svaté Heleny se nově nachází u modře značené cesty údolím Malého Štolpichu, 2200 metrů nad Viničnou cestou, popř. 500 m od Bílé kuchyně.

Námět pro hloubavé a znalce

Při čtení letáčku vydaného v souvislosti s obnovou mariánského výklenku na Nové poutní cestě mne zaujala informace, že přemístěný obrázek „neznámé dívky“ se nyní nachází u **Mlýnského kamene**.

Obrázek na svém místě vydržel téměř 22 let

V 70. letech uplynulého století jsme s kamarádem umístili na tuto skálu vrcholovou knížku (dnes je uložena v archivu „vrcholovek“) s tím, že se jedná o **Rakev**. Skálu jsme tehdy jednoznačně identifikovali dle *Topografie skal Jizerských hor* od Gustava Ginzela a Emila Nováka z roku 1962.

Později jsem se ale s Emilem dohadoval o tom, zda se nejedná o Mlýnský kámen, o čemž on byl v té době skálopevně přesvědčen. A to i přesto, že ve zmíněné *Topografii* napsali spolu s Gustavem, že jde o Rakev. Nyní, po tolika letech, se objevil opět někdo, kdo tvrdí, že skála u Nové poutní cesty se nazývá Mlýnský kámen.

A máme tu další „tajemství“ spojené s tímto místem. Rád se proto s vámi podělím o váš názor. Třeba se k němu na stránkách Patrona někdy vrátíme...

Ota Simm

Obnova památky padlých v Jabloneckých Pasekách

Otokar Simm

Již během Velké války připomnělo lázeňské sanatorium v Jabloneckých Pasekách místní muže, kteří položili ve válce své životy, a rovněž padlé přátele sanatoria, snad někdejší hosty, pocházející i z jiných míst. Dne 25. června 1916 byl v lázeňském parku odhalen důstojný památník tvořený centrálním pomníkem a menšími kameny s tabulkami. Slavnosti se tehdy zúčastnili představitelé obce v čele se starostou Antonem Fiedlerem, zástupci školství a mnoha spolků, přítomen byl i rýnovický huťmistr Leopold Riedel. Patrně šlo o první pomník padlých v tzv. Velké válce na Jablonecku.

Po výměně obyvatelstva po roce 1945 byly pomníky povaleny, tabulky vytrhány a postupně toto místo upadlo v zapomnění. Noví obyvatelé Pasek netušili, čemu a komu sloužilo, vše zarostlo nálety a objevily se dokonce naivní a hloupé domněnky, že šlo o jakýsi „psí hřbitov“...

Zhruba před rokem jsem do Pasek přivedl zástupce jabloneckého magistrátu, kteří k mé radosti konstatovali, že jde o válečnou památku zasluhující řádnou renovaci a zanesení do evidence válečných pomníků, v níž dosud nebyla vedena.

Během roku 2016 pak proběhly zásadní úpravy celého prostoru a v listopadu byl znovu vztyčen i ústřední žulový pilíř a kolem byly srovnány do podkovy kameny s otvory po pamětních deskách. Jablonec se tak trochu nečekaně dočkal první opravy jednoho ze svých nejstarších válečných pomníků. Dík za to patří především pracovníkům jabloneckého magistrátu.

V příštím roce bude oprava dokončena a chybět nebude ani menší panel s informacemi o účelu památníku.

Znovu vztyčen byl centrální pomník a do původní podkovy byly srovnány menší kameny s otvory po deskách

Ze života Spolku Patron

Aktuality

V sobotu 1. října 2016 se 28 poutníků toulalo nejsevernější částí frýdlantského výběžku, prakticky stále v těsné blízkosti polských hranic. Zasluhou Rudolfa Makeřa a především Marie Matuškové, dlouholeté starostce obce Višňová, mohli zhlédnout téměř dvacítku pomníčků v údolí řeky Smědé mezi Černousy a Višňovou.

Velice zajímavé byly především prohlídky dvou kostelů - ve Vsi a v Andělce. Prohlídka druhého z nich byla spojena s ukázkou 15 zrenovovaných dřevěných křížů ze zmizelých hrobů, které oba organizátoři výletu před více než rokem objevili v bočních prostorách zdejší márnice. Rozhodli se, že je zrestauroují a vrátí zpátky na hřbitov jako památku na obyvatele, kteří v Andělce žili. Jejich restaurování zabralo půl roku – od dokumentace, nátěrů, broušení až po obnovu písma. Všechny práce realizovali doma, někdy doslova v kuchyni.

Rudolfu Makeřovi a Marii Matuškové patří velký dík za zorganizování akce, která byla veřejností velice kladně hodnocena. Opomenout nelze spolupráci a pomoc Obecního úřadu ve Višňové.

Opravy

V Lučanech, pod Bramberkem, byla během letošního léta vyměněna centrální deska na pomníku padlých turnerů, na které byla celá řada gramatických chyb (o pomníku jsme psali v čísle 2/2015 na str. 10). Zbývá tedy provést ještě přerovnání malých pomníčků a opravit další chyby na nich. Opravu zajistilo město Lučany nad Nisou.

Nové knihy

V předvánočním čase vyšlo několik knih s tematikou Jizerských hor: Roman Karpas vydal titul *Klenoty Jizerských hor Jizerka a Smědava*, Marek Řeháček, Jan Pikous ml. a Petr Kurtin uvedli třetí díl knihy *Jizerské hory včera a dnes*, a Siegfried Weiss zahrnul svá oblíbená pohorí mezi Odrou a Labem do fotografické sbírky *Pohoří bez hranic*.

Kaple svatého Leopolda v srpnu 2016, foto Otokar Simm

Patron

**Čtvrtletník přátel drobných památek
Jizerských hor č. 4/2016 (27. ročník)**

Vydává Spolek Patron, zapsaný ve spolkovém rejstříku vedeném Krajským soudem v Ústí nad Labem v oddílu C, vložce 2660, se sídlem: č. p. 104, 468 43 Jiřetín pod Bukovou, IČO: 64669807, e-mail: spolek@spolekpatron.cz, **web: www.spolekpatron.cz**. Redakce: Bohumil Horáček, Otokar Simm. Vydávání čtvrtletníku PATRON je povoleno OkÚ - Jbc - 941/34. Ev. č. MK ČR E 1047. Výtisk je neprodejný a slouží výhradně pro vnitřní potřebu spolku a jeho členů. Příspěvky a fotografie do dalšího vydání zasílejte nejpozději do **10. března 2017** na adresu: Bohumil Horáček, Na Radouči 1254, 293 01 Mladá Boleslav, nebo e-mailem: horacek21@seznam.cz. **Za správnost příspěvků odpovídá autor. Redakce žádá autory o porozumění pro jazykovou a redakční úpravu jednotlivých příspěvků.**

reklama-4u.cz
reklamní agentura

e-mail: info@reklama-4u.cz